

Shakespeare'in Oyunlarında Adaletin Tecellisini Etkileyen Faktörler

A. Serdar Öztürk¹

Özet

Adalet kavramı Shakespeare'in oyunlarında önemli yer işgal etmektedir. Özellikle tragediyaları 'edebi adalet' ile bitmektedir. Yargı aşamasında, yargıçlar veya kişiler akıl ile duyguları arasında denge kurabildikten sonra ancak sağlıklı karar alabilmişlerdir. Akıl ve duygu arasındaki dengenin yok olması karakterlerin facialarına sebep olmuştur. Bu nedenle sağlıklı bir karara varmanın tek yolu, yargılamayı etkileyecek her türlü kişisel zaafiyetten kaçınmaktır. Shakespeare'in oyunlarında ancak bu noktadan sonra her şey düzene girer.

Anahtar Kelimeler: Shakespeare, Yargılama, Felaket, Tragedya, Komedi

The Factors that Affect the Manifestation of Justice in Shakespeare's Plays

Abstract

The concept of justice has a unique place in Shakespeare's plays. Especially, his tragedies end with 'poetic justice'. The judges or men are able to arrive a sound verdict after poising an equilibrium between their logic and emotion in the process of their judgement. The lack of balance between logic and emotion causes the catastrophe of the characters. For that reason, in order to reach a sound verdict, we should avoid every kind of personal weaknesses that will affect the judgement. Every thing rallies into order after this point in Shakespeare's plays.

Key Words: Shakespeare, Judgement, Catastrophe, Tragedy, Comedy

Shakespeare, oyunlarında adalet kavramına sık sık vurgu yapar. Özellikle de tragediyalarının bir çoğunun sonunda, adalet kavramın öne çıkması ile kötüler cezasını çekerken; iyiler de ödüllendirilirler. Bu durum geniş anlamda edebiyatta, 'edebi adalet' (poetic justice) olarak bilinir ve tıpkı Shakespeare'in oyunlarında olduğu gibi, edebi eserlerin sonunda iyiler mükafatlandırılırken kötüler de cezalandırılır. Sir Philip Sidney *Şiirin Savunması (Apology for Poety)* adlı eserinde 'edebi adaletin' medeni insanın eğitiminde önemli bir yer tuttuğunu öne sürer (Herman'dan alınmıştır 57).

¹ Yrd.Doç.Dr. International Sarajevo University, e-mail: aserdar@erciyes.edu.tr

Adaletin tecelli etmesi okuyucuda veya seyircide bir ferahlama, rahatlama ve huzur bulma hissine sebep olur. Okuduğundan tatmin olma hissini göz önüne alan yazar da genelde eserlerini ‘edebi adalet’in tecellisi ile sonlandırır.

Klasik dönem filozoflarından çağdaş filozoflara kadar, adalet kavramı felsefenin en önemli konuları arasında her zaman yer almıştır. Platon *Diyaloglar*’ında adaletin en yüce erdemlerden biri olduğunu ve insanın temel davranışlarını ve devletin temel ilkelerini ihtiva ettiğini ileri sürmektedir (396). Platon’un öğrencisi Aristoteles’e göre adaletin en önemli özelliği eşitlik ilkesidir. Hukuk sistemi güçsüzleri güçlüler önünde koruduğu ölçüde adaleti ayakta tutabilir. Aksi halde adaletten söz etmek imkansızdır (Heiddeger’den alınmıştır 118-120). İncilde adalet ile ilgili şu söz, “[v]e Tanrı dedi ki: Hükümünü ver ve adaletli davran, çünkü kurtuluş adaletli davranmalar için geçerlidir” (Isaiah 56:1) adaletin Hristiyanlık açısından kurtuluş için yegane formül olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, batı kültüründe adalet kavramı her dönemde ve her disiplinde önemli bir yer işgal etmiştir. Bir hukukçu olan Profesör Doktor Kenji Yoshino Shakespeare’in eserlerini inceledikten sonra, batı dünyasının idealize ettiği hukuk anlayışını en bariz şekliyle Shakespeare’in oyunlarında gördüğünü iddia etmektedir. Profesör Yoshino *Bin Kere Daha Adil: Shakespeare’in Oyunlarının Adalet Konusunda Bize Öğrettikleri (A Thousand Times Fair: What Shakespeare’s Plays Teach Us About Justice)* adlı kitabında, iyi bir hukukçu olabilmek için öncelikli olarak öğrencilerine Shakespeare’i okumayı tavsiye ettiğini söyler. Yoshino bununla da yetinmeyip, tüm avukatların, yargıçların ve savcılarının da Shakespeare’i okuması gerektiğini vurgular. Çünkü, Yoshino’ya göre tüm hukukçuların Shakespeare’den öğrenecekleri çok şeyleri vardır.

Shakespeare’in eserlerinde hukuk açısından son derece yanlış, tek taraflı ve hatta adalet kavramı ile uzaktan yakından ilgisi olmayan bir çok kararlar ve hükümler bulunmaktadır. Bu kararlar genelde yetkin ve liyakatli olmayan yargıçlar veya kişiler tarafından alınmış kararlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir de bunun yanında, Shakespeare yargıçların veya kişilerin psikolojilerini de karar verme süreçlerinde oldukça önemli rol oynadığını gözler önüne sermiştir. Hüküm verme anında yargıçların kızgınlıkları, olaylarla olan ilgileri, olaydan elde edecekleri menfaatleri, kişiliklerinden kaynaklanan zaafiyetleri ve öngörü yetisinden mahrum oluşları gibi bir çok etken nihai

kararlarını oldukça etkilemektedir. Tüm bu olumsuzlukların yanında Shakespeare, yargıçların kişiliklerinden kaynaklanan aşırı merhametli olmalarını veya aşırı zalim olmalarını da verdikleri kararların yanlış ve zararlı sonuçlar doğuracağını anlatmaya çalışır. Shakespeare'in oyunlarında, tüm yanlış kararların arkasında yukarıda sayılan yargıçların ve kişilerin kendi zaaflarından kaynaklanan kusurların yattığı ele alınmaktadır. Bu yanlış kararlar, genelde de oyunların sonunda, bu kusurlardan uzak, merhameti ile gaddarlığı arasında bir denge bulunan ve sağ duyu sahibi kişilerin vermiş olduğu bir hüküm sonucu çözüme kavuşmuş olur.

J. M. Noseworthy'nin Shakespeare'in en çarpışık ve en çelişkili oyunu kabul ettiği *Kısasa Kisas (Measure for Measure)* adlı oyununda (10) iki zıt kutubu temsil eden yargıçların vermiş olduğu yanlış kararlar oyuna damgasını vurur. Bu yanlış kararların bir tanesi aşırı merhametten, bir tanesi de aşırı zalimlikten kaynaklanmaktadır. Shakespeare'in *Kısasa Kisas* adlı oyunu adını doğrudan İncilden almıştır. İncilde St. Luke kısmında anlatılan olay şöyle ifade edilmiştir:

Be ye therefore merciful, as your Father also is merciful.

Judge not, and ye shall not be judged: condemn not, and ye shall not be condemned: forgive, and ye shall be forgiven:
give, and it shall be given unto you; . . . For with the same measure that ye mete withal it shall be measured to you again.

Tanrı merhametli olduğu için siz de merhametli olun.

Yargılamayın ki, sizi de yargılamasınlar; mahkum etmeyin ki sizi de mahkum etmesinler; bağışlayın ki sizi de bağışlasınlar; . . . Çünkü siz hangi yargıyı kullandıysanız, başkaları da size karşı aynı yargıyı kullanacaktır (36-38).

Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere, bir konu hakkında yargıya varmadan, etraflıca düşünüp, yargılananla yargılayan arasında bir empati kurarak tam bir denge gözettikten sonar nihai karara varılması salık verilmektedir. Aşırı merhamet de, aşırı zalimlik te sağlıklı bir karara veya yargıya ulaşmanın önündeki temel engellerdir. Bu iki kavram arasında tam bir denge sağlanırsa ancak sağlıklı bir sonuca ulaşılabilir.

Kısasa Kisas adlı oyunda merhamet ile zalimlik arasındaki denge tamamen bozulmuştur. Bu nedenle alınan kararlar ya aşırı merhametten ya da aşırı zalimlikten dolayı sağlıklı sonuçlar doğurmamıştır. Oyunun geçtiği Viyana'da bu denge tamamen alt üst olmuştur. Viyana valisi olan Dük

Vincentio, kendisinin de ifade ettiği gibi, aşırı merhametinden veya hoşgörüsünden dolayı yasaları ondört yıl gereği gibi uygulamamıştır. Bu nedenle Viyana'nın düzeni bozulmuş, ahlaksızlık artmış ve haksızlık her alana yayılmıştır. Şehirdeki düzenin yerini anarşi almıştır. Tüm bu sorunların temelinde, Düka Vincentio'nun kişiliğinden kaynaklanan aşırı merhametlilik duygusu yatmaktadır. Düka Vincentio da sorunların farkındadır fakat sorunu çözmek adına bir adım atmaz. Viyana'yı sorunlarıyla başbaşa bırakarak, uzun bir yolculuğa çıkar. Tüm yetkilerini de Angelo'ya devreder. Yargıç olarak iki şahıs, yani Vincentio ve Angelo, iki zıt kişiliği temsil etmektedirler. Merhametten eser olmayan Angelo, gaddar, zalim, katı ve zorba bir karakterdir. Göreve gelir gelmez, verdiği kararlarda hoş görünün ve merhametin en ufak bir izi olmaksızın yasaları harfi harfine uygulamaya başlar. Oyunda Angelo'dan bahsedilirken (a man whose blood is very snow-broth) “kanı bile buz suyundan oluşmuştur” (I iii) diye tanımlanır. Vincentio'nun tam aksine bir yol izleyen Angelo'nun bu tutumu da sorunlara neden olacaktır.

Angelo'nun uyguladığı katı kurallardan en önemlisi Claudio'ya verdiği ölüm cezasıdır. Nişanlısını hamile bırakan Claudio, önce tutuklanır sonra da ölüm cezasına çarptırılır. Claudio'ya bu cezayı layık gören doğal olarak şehrin yargıçı Angelo'dur. Oysa, o dönemde Claudio'nun işlediği suç, suç bile kabul edilmemektedir. O dönemde ve sadece İngiltere'de değil tüm Avrupa'da, Claudio'nun yaptığı adeta gelenek halini almış ve suç olmaktan neredeyse çıkmıştır. Angelo'nun verdiği bu hüküm tüm insanların vicdanlarında, merhametsizliği ile bilinen Pompey'de bile derin yaralar açmıştır. Angelo 'melek' anlamına gelir fakat Shakespeare bu ismi bir istihza (irony) olarak kullanır. Yasaları harfi harfine tatbik eden Angelo'nun kendisi de her an suç işlemeye hazırdır. Rahibe olmayı düşünen kız kardeşi Isabelle'ya Claudio, kendisi için Angelo'ya aracı olmasını ister. Isabella abisinin için Angelo'ya gider ve abisini affetmesi için Angelo'ya yalvarır. Yasaları harfiyyen uygulayan Angelo, Isabella'yı görür görmez azgın ve önlenemez bir şehvete kapılır ve Isabella'ya iğrenç bir teklifte bulunur. Isabella bekaretini Angelo'ya verirse teklifi kabul edeceğini, aksi halde abisini çeşitli işkencelerden sonra idam edeceğini söyler. Bu zor ikilem karşısında Isabella şu karşılığı verir: (more than our brother is our chastity) “iffetimiz kardeşimizden daha değerlidir” (II iv). Angelo'nun yasaları aynen uygulama adeti, şehveti karşısında tersine dönmüştür.

Shakespeare *Kısasa Kısas* adlı oyununu İncilden almasının altında yatan nedenlerden en önemlisi, yargıçların karar verirken merhameti ön plana çıkarıp, yargılanan kişilere empati ile yaklaşılması gereğinin vurgulanmasıdır. “Dinsel ve ahlaksal kaygıların ağır bastığı ve adaletle merhamet kavramlarının çatışması üstüne kurulu bu oyunun ana düşüncesi, merhamete yer vermeyen kaskatı bir adaletin, gerçek Hristiyanlığa ters düştüğü inancıdır” (Urgan 149). Sağlıklı bir hükme varmak için yasalar ve merhamet arasında dengeli bir yol tutmak gereklidir. Vincentio ve Angelo yasaları uygulama aşamasında birbirlerine zıt iki yöntem ile hüküm vermektedirler. İki yöntem de maraz doğurmaktadır. Shakespeare sadece *Kısasa Kısas* oyununda değil, diğer oyunlarında da bu açmazı en iyi şekilde ortaya koymaktadır. Merhametin anarşiye sebep olacağını gösteren Shakespeare, yasaların katı bir şekilde uygulanmasını da adalet olarak değerlendirmez. Shakespeare, zalimlik ve merhamet arasında orta bir yol takip edilerek sağlıklı hükümlere ulaşılabileceğinin altını çizer. İnsanın duygulardan yoksun olmadığını bilen Shakespeare, hüküm verme aşamasında yargıcın merhametini ve gaddarlığını bir tarafa bırakarak ancak sağlıklı kararlar alınabileceğini gösterir.

Shakespeare, herhangi bir konuda bir yargıya varmada, öfkenin de yanlış sonuçlar doğuracağını *Othello* adlı eserinde gözler önüne serer. Yargılama sürecinde öfkenin yanlış sonuçlar doğuracağını Kur’an-ı Kerim de açık bir şekilde vurgular: Ey İnananlar! Allah için adaleti ayakta tutup gözeten şahidler olun. Bir topluluğa olan öfkeniz sizi adaletsizliğe sürüklemesin; adil olun; bu, Allah’a karşı gelmekten sakınmaya daha yakındır. Allah’tan sakının, doğrusu Allah işlediklerinizden haberdar’dır (5: 8). Kenji Yoshino, Shakespeare’in eserlerini yazdığı Rönesans İngiltere’sinde modern devletlerin yeni yeni oluştuğu ve modern devlet yargıçlarının karar verme aşamasında öfkelerini bir tarafa bırakarak hüküm vermelerini en iyi şekilde Shakespeare’in eserlerinde yansıtıldığı kanısındadır (167). Özellikle *Othello*, öfke ile alınmış kararların ne tür facialara neden olacağını gösteren önemli bir eserdir. Iago tarafından kandırılan Othello öfkesinden çılgına döner. Kendisine Iago’nun açık bir delil getirmesini ister:

Othello: Villain, be sure thou prove my my love a whore

Be sure of it, give me the ocular proof

Othello: Habis, benim aşkımı bir fahişeye çevirdin

Emin olmam lazım, bana açık bir delil getir (III iii).

Mahkemeye açık delil sunma ta Shakespeareden günümüze gelen bir gelenek halini almıştır. Bir şeye inanmadan önce açık delilini görmek gerekmektedir. Delil olmaksızın bir kişi hakkında suçlu veya masum demek oldukça zor bir durumdur. Bu konuda net bir cevabı ancak açık bir delil verebilir. Bu konu 1995 yılında, yüzyılın davası olarak bilinen profesyonel Amerikan futbolcusu O. J. Simpson davasında da yer almıştır. Simpson Los Angeles'ta eski karısı ile erkek arkadaşını öldürdüğü gerekçesiyle yargılanmıştır. Tüm beklentiler Simpson'un katil olduğu yönünde yoğunlaşmıştır. Fakat Simpson'ın avukatı Johnnie Cochran jüriye olay yerinde bulunmuş bir eldiveni delil olarak sunar. Eldivenin Simpson'ın eline olmadığını göstererek şu tarihi açıklamayı yaptı: "Madem eline uymuyor, o halde onu aklamalısınız" (If it doesn't fit, you must acquit). Bu açıklamadan sonra bir çok jüri üyesi ikna olmuş ve Simpson'ın serbest kalması konusunda görüş beyan etmişlerdir.

İago'nun delili de Othello'nun Desdemona'ya verdiği ve nerdeyse Othello'nun Desdemona'ya olan aşkını simgeleyen sade bir bez parçasıdır. Fakat Othello onu atalarından almış ve ona sihirli anlamlar yüklemiştir. Karısının saflığına ve iffetine güvenmez fakat aslında çok hain ve alçak olan İago'ya güvenir. Onun dürüstlüğü ile ilgili Shakespeare sürekli bir 'dramatik ironiye' başvurur. Çünkü Othello, oyunda İago için 'dürüst' (honest) ve 'dürüstlük' (honesty) kavramlarını yirmibeş kez kullanır (Urgan 207). Zaten oyunun başında Desdemona'nın babasının Othello'yu uyarması, Othello'nun aklının bir kenarında her zaman kalmıştır: (she has deceived her father, and may thee) "o, babasını aldattı; seni de aldatılabilir" (I iii). Othello'nun bu dozda öfkeye düşmesinin nedeni, sürekli artan ve İago tarafından da sürekli kışkırtılan kıskançlık duygusudur. Bir dostun, dostu için vereceği tavsiyeyi de vermeyi unutmaz İago:

İago: O, beware my lord jealousy;

It is the green-eyed monster.

İago: Ah efendim, kıskançlıktan sakının;

Yeşil gözlü bir canavardır o (III iii)

İago hem Othello'yu kıskançlık batağına sürüklemiş, aynı zamanda Othello'nun güvenini sağlamlaştırmak için de tavsiyeler vermeyi de göz ardı etmemiştir. Kıskançlığından dolayı Othello öfkesinin zirvesine ulaşmıştır. Bu anda karısı Desdemona için bir karar vermek durumundadır. Doğal olarak vereceği kararda, en önemli rolü öfkesi oynayacaktır. Böyle bir atmosferde sağlıklı bir yargıya

ulaşmanın imkanı asla bulunmamaktadır. Hiddet ve öfke halinde alınan kararların kişiyi felakete sürükleyeceğini İncil de haber verir:

Refrain from anger and turn from wrath; do not fret-it leads only to evil (Psalm 37:8).

Kızgınlık ve öfkeden kaçın; hiddetlenmeyin, çünkü onlar sizi kötülüğe götürür (Zebur 37: 8).

A fool gives full vent to his anger, but a wise man keeps himself under control (Proverbs 29:11).

Aptal kimse öfkesine yenik düşer; fakat akıllı kimse öfkesini kontrol etmesini bilir (Atasözleri 29: 11).

İncilin de öğretileri ışığında Othello'yu kötülüğe ve falakete götüren yegane şey öfkesine sahip olamaması ve kızgınlık anında almış olduğu karardır. Neticesinde de hem kendisinin hem de Desdemona'nın sonunu hazırlamıştır. Iago marifetli bir planla Othello'yu kıskırtmış ve Othello'yu öfkeye boğmuştur. Tam bu aşamada Othello diz çöker ve Desdemona'yı öldürmeye ant içer. Sözlerinde ve hareketlerinde dini ritüelleri hatırlatacak imgeler bulunmaktadır. Bu işlemi hem kendi onuru için, hem de dinsel bir zorunluluk için yapacaktır. Bu sahne canlandırılırken, genelde Othello'yu canlandıran oyuncular boyunlarındaki haçı, zincirini kopararak yere fırlatırlar. Bu hareketin anlamı ve yorumu çok açıktır. Bu bağlamda Othello boynundaki haçı çıkarmakla simgesel olarak Hristiyanlıktan çıkmış, ilkel toplumların dinine yani eski dinine geri dönmüş demektir. Bu noktada Othello tam bir barbar gibi davranarak karısı Desdemona'yı boğarak öldürür.

Shakespeare'in yargılama ile ilgili diğer önemli bir oyunu da *Venedik Taciri*'dir (*The Merchant of Venice*). Eserin olay örgüsü Antonio ile Shylock arasında yapılmış olan anlaşma üzerinde döner. Antonio, Shylock'tan borç ister. Fakat Antonio altınları bir düşman olarak ister ve Shylock ta bir düşman olarak verir. Ancak Shylock'un bir şartı vardır. Şayet Antonio borcunu zamanında ödeyemezse, Antonio'nun (In what part of your body pleaseth me) "gövdesinin istediği yerinden" (I iii) yarım kilo et kesmeye hakkı olacaktır. Antonio'nun gemileri ticaret için yola çıkmış, Antonio da gemilerinin vaktinde Venedik'e geleceğinden emin olduğu için bu korkunç anlaşmayı kabul etmiştir. *Venedik Taciri*'nin en heyecanlı bölümü dördüncü perdedeki yargılama sahnesidir. Yargılama sahnesinde Shylock'un asıl amacı para hırsı değil, Antonio'dan ölç alma isteğidir. Çünkü Antonio, Shylock'u özellikle Yahudi olduğu için oyunun başından beri aşağılamaktadır. Bu yargılamada da adaletin tecelli

edemeyeceğine dair kesin deliller vardır. İncile göre ölç alma duygusuyla verilen hüküm adaletsizliğe neden olur:

For with the same measure that ye mete withal it shall be measured to you again.

Çünkü siz hangi yargıyı kullandıysanız, başkaları da size karşı aynı yargıyı kullanacaktır (St. Luke 38).

Adil bir yargının gerçekleşmesi için, Shylock tüm duygularını bir tarafa bırakarak nesnel bir karara varması gerekmektedir. Bir davaya taraf olan birisinin, duygularını ve menfaatini bir kenara bırakıp nesnel bir karar vermesi de imkansızdır.

Shakespeare'in oyunları arasında yargılama ve yargılamanın oyuna etkisi bakımından önemli eserinden bir tanesi de kuşkusuz *Kral Lear*'dir (*King Lear*). Kral Lear ülkesini üç kızı arasında paylaşırma konusunda bir hüküm vermek durumundadır. Kral Lear yargı aşamasında tüm duygularından arınıp adaletli bir karar verme yerine, bencilliğinden kaynaklanan bir yanlışın içine düşer. Ülkeyi kızları arasında eşit bir şekilde bölüştürmesi gerekirken, benliğinden, bencilliğinden, gösterişe düşkünlüğünden ve en önemlisi pohpohlanmayı sevdiğinden, ülkenin büyük bir bölümünü kendisini en çok seven kızına vereceğini ilan eder. Bu kararında duygularıyla hareket ederek, adalet için asıl olan akıl ile duygu arasında olması gereken denge unsurunu göz ardı eder. Wilson Knight, Kral Lear'in ruhsal yapısında bir tutarsızlık bir dengesizlik olduğunu ileri sürer. Yüce bir ruhla çocuksu bir dimağ onun şahsında birleşmiştir. Duygu bakımından muazzam bir kişilik olan Kral Lear, akıl bakımından tıpkı küçük bir çocuk gibidir (43-4). Kızları içersinde en dengeli ve en samimi cevabı en küçük kızı Cordelia'dan almasına karşın, duygularının esiri olarak son derece yanlış bir yargıya varır.

Cordelia, babasını bir evladın babasını sevmesi gerektiği kadar sevdiğini abartmadan, yağ çekmeden dile getirir. Bu sevginin ne fazlası ne de eksikliği vardır dürüst Cordelia'da. Fakat Cordelia öfkeden deliye dönmüş bir baba karşısında, onu sakinleştirecek şeyler söyleme yerine saf dürüstlüğünden ve toyluğundan ötürü yargısını değiştirecek kadar siyasi davranmasını bilemez. Babasına yalın, doğrudan, samimi ve net bir karşılık vermekle yetinir. Kral Lear kızının söylediklerine inanmak istemez, çünkü şimdiye kadar etrafında hep yağcılar olduğu için böyle saf ve içten bir cevap ile ilk kez karşılaşmaktadır. Tekrar tekrar aynı soruyu sormasına rağmen, Cordelia aynı cevabı verince Kral

Lear şaşkınlıktan (so young and so untender) “böyle genç birinin bu denli katı yürekli” (I i) olamayacağını düşünür. Cordelia’nın bu yargısında, tecrübenin de çok önemli bir yer tuttuğunu anlatır Shakespeare bizlere. Tecrübesiz bir yargıcın verdiği karar da içten de olsa, doğru da olsa felaketlere yol açabilir. Yargıç bazen konjektürel karar vermelidir. Verdiği kararlarda her iki tarafı memnun etmek zordur ancak en azından yargıç verdiği kararın neler doğuracağını az çok tahmin etmelidir. Kral Lear dürüstlüğü ön plana çıkan kızına (thy truth then be thy dower) “öyleyse dürüstlüğü çeyizin olsun” (I i) diyerek son kararını verir. Hem Cordelia’nın kararı hem de Kral Lear’ın kararı onların felaketi ile sonuçlanacaktır.

Diğer kızları Goneril ve Regan’ın nankörlüğü ile karşılaşan Kral Lear, küçük kızı Cordelia için verdiği yargının ne kadar hatalı olduğunu anlar, fakat iş işten geçmiştir. Küçük kızına (most small fault) “küçük bir kusurundan” (I iv) dolayı ağır bir ceza verdiğini anlar. Kızını yanlış yargıladığından dolayı pişman olmuş ve kafasını duvarlara vurmaya başlamıştır:

O Lear, Lear, Lear!

Beat at this gate that let thy folly in,
And thy dear judgement out!

Ah Lear, Lear, Lear!

Çılgınlığı içeri alıp, değerli aklını dışarı salan
Bu kapıya vur! (I iv).

Goneril ve Regan arasındaki farkı, iki ekşi elma arasındaki farkla kıyaslayan Kral Lear asıl tatlı elmanın küçük kızı Cordelia olduğunu anlar ve verdiği karardan dolayı çoktan pişman olmuştur. Oyunun başındaki yargılamasından duyduğu pişmanlık öyle sıradan bir pişmanlık değil, bilakis pişmanlığından dolayı aklını oynatma noktasına kadar gelmiştir:

O! Let me not be mad, not mad, sweet heaven
Keep me in temper; I would not be mad.

Ah! Delirmeyim, delirmeyim, sevgili tanrılar;
Aklımı başımda tutun; delirmek istemiyorum (I v).

Oyunun sonunda Kral Lear’in şahsında çok önemli gelişmeler ve değişimler olmuştur. Oyunun başındaki yargılamanın sonucunda çektiği acılarla bilinçsizlikten tam bir bilince ulaşmıştır. Oyunun başındaki değer yargıları

tamamen alt üst olmuş ve her şey farklı anlamlar kazanmıştır. Kral Lear gururundan ve kibirinden sıyrılarak alçakgönüllü bir kişiye dönüşmüştür. Tüm bencilliğinden sıyrılarak ta hakiki sevginin tadını almaya başlamıştır. Bu noktada kendi içinde verdiği yargının, tarifi imkansız bir hazzı vardır. Artık King Lear mistik bir dünyanın kapılarını açmış, geride bıraktığı dünyanın tüm değer yargılarını ayakları altına almıştır. Yalnız bu değer yargıları mistik dünyaya ait olduğundan, seküler bir bakış açısı ile kavranamayacağı için fiziksel dünya için uygulama ihtimali bulunmamaktadır. Aksi taktirde mistik yargılama seküler kişilere zulüm olacaktır.

Yanlış yargılama sonucu karakterlerin felaketine sebep olan Shakespeare'in diğer bir önemli eseri de *Macbeth*'tir. Kral ve kraliçe olma olma uğruna Macbeth'in ve özellikle de karısı Leydi Macbeth'in müthiş bir arzu ve hırsları vardır. Bu arzu ve hırs her ikisine de sağlıklı bir hüküm vermenin tüm yollarını kapatmıştır. Oyunun başında tamamen Leydi Macbeth'in hırsı vurgulanırken, Macbeth'in hırsının biraz geri planda kaldığı görülür. Ancak Macbeth'in aklının köşesinde kral olma uğruna her türlü yargılamayı yapacağına dair ip uçlarını bulmak mümkündür. İçinden geçenleri şöyle dile getiri (Let not light see my black and deep desires) “içindeki derin ve karanlık arzulara hiç ışık sızmasın” (I iv). Macbeth geleceği ile ilgili bir karar vermek zorundadır fakat bu kararda sağ duyuna hırsı galebe çalmaktadır:

I have no spur
To prick the sides of my intent, but only
Vaulting ambition, which o'erleaps itself
And falls on the other.

Mahmuzum yok benim,
Niyetimi harekete geçirecek, yalnızca
Şahlanan hırsım var, o da bir atılıyor ki
Öbür tarafa düşüyor (I vii).

Bu ifadelerden anlaşılacağı gibi Macbeth de hırsının vereceği kararı etkileyebileceğini ve başına çorap örebileceğini düşünmektedir. H. W. Fawcner Macbeth'in bu hırsının “hain bir fikirden ya da siyasi bir gerçeklikten kaynaklanan ampirik bir içeriği olmadığını” (80) söylemekle haklıdır. Dolayısı ile böyle bir hırsa sahip birisinin bu noktada adil ve sağlıklı bir yargıya ulaşması imkansız görünmektedir.

Gücün ve yargının tek elden idare edilmesi, kişilerin heva ve hevesi ile keyfi davranması, ve gücü elinde tutanlara hesap sorulamaması, kişilere zulmün her türlü yolunu açmaktadır. Bir de buna kişinin zarar görüp öç alma isteği de eklenince artık sağlıklı bir yargıya varmanın yolu yoktur. Malcolm tüm gücü elde edince, nasıl bir yönetici ve nasıl bir hükmedici olacağını şöyle ifade etmektedir:

Were I king

I should cut off the nobles for their lands;
Desire his jewels, and this other's house:
And my more-having would be as a sauce
To make me hunger more; that I should forge
Quarrels unjust against the food and loyal,
Destroying them for wealth.

Eğer kral olsam

Keser biçerim bütün beyleri topraklarını almak için.
Kiminin incisine, elmasına göz dikerim.
Kiminin evinin barkına. İştahım yedikçe artar.
Artınca da yok yere kavga çıkarırım
İyi ve sadık olanlarla haksız yere mücadele eder,
Varlığını artırmak için hepsini yok ederim (IV iii).

Malcolm'un bu sözlerinden, verdiği kararlardan ötürü hesaba çekilme korkusu olmayan birisinin ne kadar tehlikeli olduğu ve ne tür felakatlere sebep olabileceği açıkça anlaşılmaktadır. Böyle bir yetki tüm insanlık için açık bir tehdittir. Nitekim böyle bir gücü eline geçiren Macbeth, sınırsızca davranıp önündeki engelleri aşabilmek adına çekinmeden her türlü yargılamayı yapabileceğini açıkça dile getirir:

For mine own good,
All causes shall give way:

Kendi çıkarımın önünde,
Hiçbir engel dinlemem artık (III iv).

Macbeth gücü eline geçince, her türlü yargıyı çekinmeden almaya başlamış ve engel gördüğü kişileri öldürtmek için en ufak bir tereddüt göstermemiştir. Dolayısı ile *Macbeth*'de alınan kararların ve yapılan yargılamaların yanlışlığı,

aşırı hırs, intikam duygusu ve en önemlisi sınırsız veya hesapsız güç kullanımınıdır. Aşırı hırs ve intikam duygusu, yargılamanın sağlıklı bir şekilde yapılmasını engeller. Yargılama sürecindeki her hangi birisi bu yargısı ile sorumlu tutulmazsa veya bu yargısından ötürü muhasebe edilmeyecekse durum daha da vahim bir sonuç doğurur.

Hamlet'de yargılama sürecinde ortaya çıkan engeller diğer oyunlara nazaran daha çok çeşitlilik göstermektedir. Bunlardan başlıcası ana karakter olan Hamlet'in kararsızlığı ve tereddütüdür. Yani, Hamlet'in sonunu hazırlayan unsur, yargılama aşamasında bir türlü gösteremediği kararlılıktır. Hamlet'in bu zaafı birinci perdeden son perdeye kadar oyuna damgası kuvvetle vurur. Eğer Hamlet V. Perde de dahi kararlılıkla bir adım atabilse her şeyi lehine çevirebilecek durumdadır. Maalesef bu kararlılığı gösteremez. Oyunun tamamı neredeyse Hamlet'in bu zayıf noktası etrafında döner ancak, *Hamlet*'te adil yargılamayı menfi yönde etkileyen diğer unsurlar da bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi sadece *Hamlet*'te değil geçmişten günümüzde tüm beşeri sistemlerde yaygın bir şekilde kabul gören gücünün hükmünün daima doğru kabul edilmesi anlayışıdır. Eğer her hangi bir yargınının arkasında yeterli güç bulunuyorsa, o yargının doğru olarak kabul görmesi neredeyse adet haline gelmiştir. Bu yargılamalar gücün el değiştirmesiyle anında değişiklik gösterirler. Kısacası her gücün kendine has yargılama ölçütleri bulunmaktadır. Güçler el değiştirdikçe, yargılama ve yargılama ölçütleri de buna paralel olarak değişir. *Hamlet*'te Rosencrantz'ın şu sözü bu durumu özlü bir şekilde açıklar:

The cess of majesty dies not alone,
But like a gulf doth draw what's near it with it.

Bir kral ölürken tek başına ölmez,
Bu ölüm bir girdap gibi çeker götürür ne varsa çevresinde (III iii).

Krallar, sistemler ve gücü elinde tutanlar değişir değişmez, onlarla birlikte her şey ve en önemlisi değer yargıları tamamen değişir. Değişimler sonucu vatan haini kabul edilenler bile ulusal kahramana dönüşebilirler. Eski değerlerle idamını bekleyenler yeni dönemde gücü ele geçirebilirler. Eski paralar değerini

yitirir² ve eskiden yapılan tüm yargılamalar geçersiz bir hal alır. Sadece gücü elinde tutanın değişimi, bir şahsın değişimi anlamına gelmez. Her türlü değer onunla beraber yok olur gider ve bu defa yeni güç sahibinin değerleri yürürlüğe girer. İnsanlık tarihi bu değer değişimlerinin örnekleri ile doludur. İnsanlar da böyle durumlarda genel olarak gücü elinde tutan kişilerin safına katılırlar. Saf değiştirme işlemi ile ilgili Hamlet'in şu sözlerine hak vermemek elde değildir:

It is not very strange; for mine uncle is king of
Denmark, and those that would make mows at him while
my father lived, give twenty, forty, fifty, an
hundred ducats a-piece for his picture in little.
'Sblood, there is something in this more than
natural, if philosophy could find it out.

Bunda şaşılacak bir şey yok, şimdi amcam
Danimarka kralı. Onunla babam sağ iken alay edenler,
Şimdi küçük resimlerinin tanesine
Yirmi, kırk, elli, yüz duka veriyorlar.
Tanrı bilir ya, felsefe bulup meydana çıkabilse,
Bu iş gözükteğü kadar tabii değil ama (II ii).

İnsanlar her durumda, güçlünün yanında yer aldığını ispatlamak için bir birleri ile adeta yarışır. Her fırsatı ve her unsuru bir yaklaşım vesilesi yapmaya çalışırlar.

Shakespeare'in Truva Savaşı ile ilgili olan Oyunu *Troilus ve Cressida* (*Troilus and Cressida*) adlı eserinde, sağ duyardan yoksun yargılamanın kelebek etkisi yaparak durumu giderek daha vahim hale getireceğine işaret eder. *Troilus ve Cressida* yirminci yüz yıla kadar Shakespeare'in önemsiz eserleri arasında gösterilmekteydi. Ancak Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarından sonra bu eser, savaş kavramının ön plana çıkması ile eleştirmenler tarafından olumlu olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. *Troilus ve Cressida* savaş hakkında insanların geçmişten günümüze verdikleri yanlış yargılardan dolayı nasıl felakete

² İkinci Körfez Savaşı sonrası Saddam Hüseyin'in tüm yargılamaları geçersiz kabul edilmiş, tüm heykelleri ortadan kaldırılmış ve çuval dolusu Irak dinarı sokaklara saçılarak çöpe atılmıştır. Nitekim Arap Baharı ile oluşan süreçte Tunus, Mısır ve Libya'daki durum Irak'tan hiç te farklılık arzmemektedir.

sürüklendiğini gözler önüne sermektedir. Savaş boyunca alevlenen kuvvet mücadelesi, hırs ve aç gözlülük kişilerin yargılamalarını menfi yönde etkilemektedir. *Troilus ve Cressida*'da Ulysess'in şu sözleri yargılama sürecinde nihai karar, sadece hasmını değil son kertede yargı sahibini de felakete sürüklediğini göstermektedir:

Then everything includes itself in power,
Power into will, will into appetite;
And appetite, an universal wolf,
So doubly seconded with will; and power,
Must make perforce universal prey,
And last eat up itself.

O zaman her şey kuvvet mücadelesine katılır;
Kuvvet hırs olur, hırs da aç gözlülük;
Ve bu aç gözlülük, bu hiç değişmeyen kurt,
Hırs ve kuvvetle giderek güçlenir,
Her şeye saldırır ve her şeyi yer yutar,
Sonunda da kendi kendini kemirir (I iii).

Shakespeare böyle bir atmosferde hüküm verme durumunda kalan kişilerin hırsları, tedirginlikleri, korkuları, sorgulanamaz güçleri ve aç gözlülükleri dolaylı ve dolaysız hem karşıdakileri hem de kendilerini yok edebileceklerini hissettirir. Böyle bir yargılama neticesinde adalete ulaşılamaz. Tam aksine öç almak veya mevcut durumun korunması adına atılan adımdan öteye gitmez. Bu yolla da adaletin tecellisi başka bahara kalır.

Sonuç olarak, bir konuda adil bir yargıya varmak için kişiler yargılamalarını etkileyebilecek her türlü zaaflarını bir kenara bırakmaları gerekmektedir. William Shakespeare, oyunlarında yargıcın hesapsız gücünü, ideolojisini, menfaatini, liyakatsizliğini, kararsızlığını, öngöründen yoksun oluşunu, kızgınlığını, öç alma duygusunu, hırsını, hevasını, hevesini, keyfi uygulamalarını, kaprislerini, aşırı merhametini veya aşırı gaddarlığını yargılama sürecinde adaletsizliğe sebep olacağını göstermiştir. Dolayısı ile adil bir yargıç tüm bu kusurlardan arınarak ancak adaleti bir karara varabilir. Nitekim Shakespeare'in oyunları sağ duyu ile alınmış kararlar neticesinde düzenin yeniden kurulması ile sona erer. Bu kararlarda yukarıda bahsedilen zaafiyetlerin

hiç birisinin izine rastlanmaz. Shakespeare'in tragedya ve komedilerinin tümünde, yapılan yargılamaların sağlıklı sonuç verebilmesi için yargıcın veya kişilerin duyguları ve akli arasında tam bir denge sağlayarak nihai kararını vermesi gerektiği vurgulanmaktadır. Shakespeare'in tüm eserlerini inceleyen hukuk profesörü Kenji Yoshino, *Bin Kere Daha Adil: Shakespeare'in Oyunlarının Adalet Konusunda Bize Öğrettikleri (A Thousand Times Fair: What Shakespeare's Plays Teach Us About Justice)* adlı kitabında, hukukçuların Shakespeare'in eserlerinden çok şey öğreneceğini düşünür. İyi bir hukukçu olabilmek için de, hukukçulara Shakespeare'i okumalarını özellikle tavsiye eder (395). Bu eserler bizlere ve hukukçulara hayatın gerçekleri ile ilgili değerli ipuçları vererek, kişilerin ve yargıçların içinden çıkılmaz davalarına ve problemlerine çözüm kolaylığı sağlarlar.

KAYNAKLAR

- Bradley, A. C. (1904), *Shakespearean Tragedy*. New York: St. Martin's Pres.
- Fawcner, H. W. (1990), *Decostructing Macbeth*. Toronto: Associated University Pres.
- Heiddeger, Martin. (2010), *Aristoteles Metafizik: Gücün Neliği ve Gerçekliği*. Çev. Saffet Babür. İstanbul: Bilgesu Yayıncılık.
- Herman, C. Peter. Ed. (2009), *Sir Philip Sidney's Apology for Poetry and Astrophil and Stella: Texts and Contexts*. New York: College Publishing,
- Holy Bible, The. (1984), *King James Version*. USA: Thomas Nelson Inc.
- Knight, W. (1960), *The Wheel of Fire*. London: Methuen University Pres.
- Özek, Ali et al. (1992), *Kur'anı Kerim ve Türkçe Açıklamalı Meali*. Medine: Kral Fehd Mushaf-ı Şerif Basım Kurumu.
- Platon. (1998), *Diyaloglar*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Shakespeare, W. (1969), *Measure for Measure*. Ed. J. M. Noseworthy. London: Penguin.
- Shakespeare, W. (1977), *Macbeth*. London: Methuen.
- Shakespeare, W. (1990), *The Merchant of Venice*. London: Penguin.
- Shakespeare, W. (1992), *Hamlet*. New York: Dover.
- Shakespeare, W. (1992), *Othello*. London: Penguin.
- Shakespeare, W. (1992), *Troilus and Cressida*. New York: Dover.
- Shakespeare, W. (1994), *Hamlet*. Çev. Orhan Burian. İstanbul: MEB Yay.
- Shakespeare, W. (1996), *King Lear*. London: Penguin.

- Urgan, M. (1996), Shakespeare ve Hamlet. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Wilson, J. D. (1946), The Essential Shakespeare. Cambridge: Cambridge University Pres.
- Yoshinho, K. (2011), A Thousand Times More Fair: What Shakespeare's Plays Teach Us About Justice. New York: Harper Collins.